

Isplati li se raditi u Hrvatskoj?

UDK: 364.052-057.19(497.5)

doi: 10.3935/rsp.v19i1.1054

UVOD¹

Visoki javni rashodi u mnogim razvijenim zemljama i onima u tranziciji u značajnoj su mjeri nastali zbog velikog obujma socijalnih transfera koji među ostalim obuhvaćaju razmjerno izdašna prava za vrijeme nezaposlenosti i siromaštva. Analitičari i političari često ističu da je pretjerana pomoć osobama u lošem materijalnom položaju koju provode suvremene socijalne države – uz rigidnost radnog zakonodavstva i preveliku regulaciju tržišta rada – najvažniji uzrok sporog gospodarskog razvoja i visoke razine nezaposlenosti. Sustavi poreza i naknada u socijalnoj skrbi za vrijeme nezaposlenosti stvaraju negativan utjecaj na ponašanje zaposlenih osoba i tvrtki. Na strani potražnje, visok porezni teret povećava troškove rada, dok na strani ponude, visoke granične (marginalne) porezne stope smanjuju nagradu za dodatne radne napore.

Sa stanovišta korisnika prava u socijalnoj skrbi i primatelja novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti, socijalni transferi u novcu mogu stvoriti negativne poticaje za rad: ako se prekine ostvarivanje pojedinih novčanih prava kada se osobe ponovno zaposle, to može uvjetovati demotiviranje za zapošljavanje i dulji rad – tzv. **stupice nezaposlenosti, neaktivnosti i niske plaće**. Navedene stupice nisu posve jednoznačne, a pojedini autori definiraju ih drugačije. Stupice nezaposlenosti i neaktivnosti nastaju kada neto financijske koristi od zapošljavanja ne potiču nezaposlene

i neaktivne osobe na rad, dok se stupica niske plaće javlja kada su zaposleni demotivirani za povećanje radnih napora kroz rad u dužem trajanju (veći broj sati tjedno ili mjesečno) ili prihvaćanje posla s većom nadnicom jer će zbog visokih graničnih poreznih stopa izgubiti najveći dio dodatno zarađenog novca.

Sa stanovišta socijalne politike, apsolutna razina dohotka za vrijeme nezaposlenosti važna je jer se na taj način određuje minimalni životni standard koji si nezaposlene osobe mogu priuštiti. Naravno, apsolutna razina naknada ujedno određuje koliki je dio javnih rashoda potrebno izdvojiti za financiranje naknada. Kako teret tog financiranja uglavnom snose poslodavci i zaposleni, izdašniji sustav naknada povećava cijenu rada, što povratno može smanjiti ukupnu zaposlenost. Također je važno proanalizirati mjere politike zapošljavanja nezaposlenih, posebice marginalnih skupina (mladih osoba bez radnog iskustva i starijih osoba) te razmotriti opravdanost uvođenja neke vrste sustava »ulaska u rad«, kako bi se povećao neto dohodak od slabije plaćenog rada. Tako bi se potakla aktivacija dugotrajno nezaposlenih osoba i ublažila opasnost socijalne isključenosti, ali i smanjili rashodi sustava socijalne skrbi i sustava za zapošljavanje koji se daju za socijalne naknade i za pomoći za vrijeme nezaposlenosti.

U ovom prilogu pokušat ćemo odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri sustav socijalne skrbi i poreza na dohodak od rada u Repu-

---

¹ Ovaj je prilog dio projekta »Kako rad u Hrvatskoj učiniti isplativim?« koji je naručila Zaklada Friedrich Ebert iz Zagreba.

blenci Hrvatskoj izaziva negativne poticaje za zapošljavanje. U tu svrhu izrađen je model koji omogućuje izračunavanje granične efektive porezne stope i drugih pokazatelja isplativosti rada za hipotetske obitelji.

MJERENJE FINACIJSKOG UČINKA ZAPOŠLJAVANJA: GRANIČNA EFEKTIVNA POREZNA STOPA

U raspravama o sustavu socijalne politike i naknada za vrijeme nezaposlenosti te o politici održavanja dohotka već dulje vrijeme, ne samo u Hrvatskoj, prevladava pitanje smanjuje li socijalna skrb sudjelovanje na tržištu rada i povećava li ovisnost o državi. Oblik radnikove krivulje proračunskog ograničenja ovisi o tržišnoj nadnici koju može ostvariti, ali također i o porezima, doprinosima za socijalno osiguranje te o primanjima poput naknade za nezaposlenost, pomoći za uzdržavanje i doplatka za djecu. Svi ovi financijski faktori utjecat će na odluke pojedinca o njegovom statusu na tržištu rada (zaposlenost, nezaposlenost, neaktivnost), o broju radnih sati i odabranom poslu. Npr. neto financijski učinak za nezaposlenog radnika od ponovnog zapošljavanja bit će manji od bruto plaće koju ostvari na novom poslu jer dio bruto plaće odlazi državi kroz poreze i doprinose, a zapošljavanjem radnik također gubi pravo na naknadu za nezaposlenost i neka druga prava. Stoga je važno – pri postojećem skupu poreznih i socijalnih instrumenata – utvrditi za različite skupine pojedinaca koliko se »isplati« ponovno zaposliti ili povećati broj radnih sati. Razlikovat ćemo nekoliko **tranzicija** ili prijelaza iz stanja **A** u stanje **B**: a) prelazak iz neaktivnosti u zaposlenost, b) prelazak iz nezaposlenosti u zaposlenost i c) povećanje

radnog napora kroz povećanje sati rada ili odabira posla s većom nadnicom.

Glavni pokazatelj »isplativosti rada« kojim ćemo se baviti jest **granična efektivna porezna stopa** – GEPS (engl. *marginal effective tax rate* – METR), a ona govori koji dio dodatne zarade radnik gubi zbog toga što su se povećali (smanjili) porezi ili smanjile (povećale) naknade. Granična efektivna porezna stopa (GEPS) izračunava se kao udio razlike između promjene bruto plaće i promjene neto dohotka u promjeni bruto plaće, ili, u drugim terminima, kao udio razlike između promjene poreza i promjene naknada u promjeni bruto plaće. Prikazano je to formulom:

$$GEPS = \frac{\Delta y_{bruto} - \Delta y_{neto}}{\Delta y_{bruto}} = \frac{\Delta t - \Delta b}{\Delta y_{bruto}}$$

pri čemu su y bruto plaća kućanstva, t porezi i doprinosi te b naknade i pomoći. Ako je granična efektivna porezna stopa visoka, pojedinac će kratkoročno biti demotiviran promijeniti svoj radni status. Nezaposleni ili neaktivni radije će koristiti raspoložive socijalne naknade dok god na njih imaju pravo nego ulaziti u svijet rada. Ove pojave nazivat ćemo »stupica nezaposlenosti« i »stupica neaktivnosti«.² Slično tome, radnik koji radi nepuno radno vrijeme ili na poslu s niskom nadnicom može biti demotiviran ponuditi više radnih sati ili uložiti više radnog napora na bolje plaćenom poslu, ako mu dodatni trud nije dovoljno financijski privlačan. Ovu ćemo pojavu nazivati »stupicom niske plaće«. Za svaku od spomenute tri tranzicije i odgovarajuće stupice može se izračunati zasebni GEPS:

- a) za stupicu nezaposlenosti: $GEPS_{snz}$
- b) za stupicu neaktivnosti: $GEPS_{sna}$
- c) za stupicu niske plaće: $GEPS_{snp}$

² Između ovih stupica postoji razlika jer će nezaposlena osoba, za razliku od neaktivne, ostvarivati pravo na naknadu za nezaposlenost.

MODEL ZA IZRAČUNAVANJE GRANIČNE EFEKTIVNE POREZNE STOPE I DRUGIH POKAZATELJA ISPLATIVOSTI RADA U HRVATSKOJ

Radi analize isplativosti rada, izrađen je jednostavan model hrvatskog sustava poreza na dohodak od rada i socijalnih naknada u 2011. godini. Uključeni su sljedeći porezi i naknade: doprinosi za obvezna osiguranja, porez i prirez porezu na dohodak, doplatak za djecu, naknada za nezaposlenost, pomoć za uzdržavanje i pomoć za podmirenje troškova stanovanja. Model radi s hipotetičkim podacima³, a njegova temeljna svrha je prikazati interakciju spomenutih elemenata pri tranziciji od bruto plaće do neto raspoloživog dohotka za razne tipove obitelji radnika, čime se na brz i precizan način omogućuje izračun pokazatelja financijskog učinka od zapošljavanja. Model pokušava biti što obuhvatniji, ali se ipak radi jednostavnosti i jasnosti moraju povući određene granice u detaljnosti. Stoga na početku izlažemo osnovna obilježja i ograničenja modela.

Parametre modela možemo podijeliti na »institucionalne« i »obiteljske«. Prvi opisuju sustave poreza i naknada (uvjete ostvarenja, stope, osnovice, trajanje) i u osnovnom scenariju prate stanje u Hrvatskoj 2011. godine. Ti parametri mogu se mijenjati ako se želi vidjeti učinak reformi sustava na neto dohodak obitelji. »Obiteljski« parametri određuju tipove obitelji za koje se izračunavaju pokazatelji, a to su:

1. broj odraslih članova obitelji: 1 ili 2
2. broj uzdržavane djece: od 0 do 6
3. trajanje naknade za nezaposlenost člana A
4. bruto plaća člana B (0 kuna ako ne radi)
5. osnovni osobni odbitak (opći ili posebni, ovisno o prebivalištu)
6. stopa prireza.

U modelu postoji više varijabli. Bruto plaća služi kao osnovica za doprinose za obvezna osiguranja iz i na plaću. Bruto plaća umanjena za doprinose iz plaće predstavlja dohodak obveznika poreza na dohodak. Od

- Model promatra obitelj s jednom (član A) ili dvije odrasle osobe (član A i član B).
- »Član A« je osoba koja prolazi jednu od tranzicija na tržištu rada: a) prelazi iz nezaposlenosti ili neaktivnosti u zaposlenost, b) prelazi iz zaposlenosti u nezaposlenost ili neaktivnost, c) povećava svoju bruto plaću.
- »Član B« može biti zaposlen, nezaposlen ili neaktivan, ali ne mijenja svoje stanje.
- Razdoblje promatranja učinka tranzicije na obiteljski proračun može trajati jedan mjesec i više (najčešće se promatra razdoblje od 12 mjeseci). Tranzicija može nastupiti prvog siječnja 2012.
- Jedine olakšice u sustavu poreza na dohodak su osnovni osobni odbitak i dodatni osobni odbitak za djecu i uzdržavane članove obitelji.
- Mjesečne bruto plaće člana A (i člana B, ako je zaposlen) jednake su u cijelom razdoblju promatranja.
- Osim bruto plaće i spomenutih socijalnih naknada, obitelj ne ostvaruje nikakve druge dohotke.
- Obitelji daju točne podatke o dohotku i druge informacije državnim vlastima.
- Obitelji koriste sve socijalne naknade na koje imaju pravo, i to u punim iznosima.

³ Postoje i modeli koji kao osnovu za izračune koriste stvarne, empirijske podatke, iz službenih izvora ili prikupljene anketama kao što su Anketa o potrošnji kućanstava ili Anketa o radnoj snazi. Jedan takav model je EUROMOD koji obuhvaća zemlje EU-15.

dohotka se oduzima osobni odbitak koji ovisi o broju djece i uzdržanih članova obitelji te se dobiva osnovica poreza na dohodak, koja se zatim dijeli na tri dijela od kojih se svaki množi zasebnom stopom. Tako dobiveni umnošci se zbrajaju i dobiva se obveza poreza na dohodak koja se zatim množi stopom prireza kako bi se dobio iznos prireza. Dohodak umanjen za porez na dohodak i prirez predstavlja neto plaću. Ako se kućanstvo sastoji od dvije osobe koje rade, za svaku od njih zasebno se od bruto plaće izračunava neto plaća i dobiva se neto plaća kućanstva. Ako je osoba nezaposlena, može primati naknadu za nezaposlenost. Ova naknada, zajedno s neto plaćom kućanstva, ulazi u izračun dohotka kućanstva (DK) korisnika doplatka za djecu i pomoći za uzdržavanje. Zatim se izračunava iznos sredstava za uzdržavanje koji ovisi o karakteristikama članova obitelji. Iznos pomoći za uzdržavanje na koje kućanstvo ima pravo jednak je sredstvima za uzdržavanje umanjenima za ostvarenu neto plaću kućanstva i naknadu za nezaposlenost. Pomoć za podmirenje troškova stanovanja jednaka je polovici sredstava za uzdržavanje.

Izračun potrebnih elemenata prikazan je sljedećom shemom:

1. bruto plaća – doprinosi iz plaće = dohodak
2. dohodak – osobni odbitak = osnovica poreza na dohodak
3. osnovica poreza na dohodak = osnovica₁ + osnovica₂ + osnovica₃
4. porez na dohodak = stopa₁ x osnovica₁ + ... + stopa₃ x osnovica₃
5. prirez = porez na dohodak x stopa prireza
6. neto plaća = bruto plaća – doprinosi iz plaće – porez na dohodak – prirez
7. dohodak kućanstva korisnika doplatka za djecu i pomoći za uzdržavanje (DK)=
  - = neto plaća kućanstva + naknada za nezaposlenost
8. DK po članu kućanstva = DK / broj članova kućanstva
9. pomoć za uzdržavanje = sredstva za uzdržavanje – DK
10. pomoć za podmirenje troškova stanovanja = ½ x sredstva za uzdržavanje
11. raspoloživi dohodak kućanstva =
  - = neto plaća kućanstva + naknada za nezaposlenost +
  - + doplatka za djecu + pomoć za uzdržavanje +
  - + pomoć za podmirenje troškova stanovanja.

POKAZATELJI ISPLATIVOSTI RADA U HRVATSKOJ 2011. GODINE

Model omogućuje analizu za velik broj različitih tipova obitelji. Prvo ćemo definirati šest osnovnih tipova obitelji, a kasnije i neke druge tipove koji također mogu biti zanimljivi. Šest osnovnih tipova su: tip 1: samac; tip 2: samohrani roditelj s dvoje djece; tip 3: par bez djece: član B je neaktivan, član A se zapošljava; tip 4: par s dvoje djece: član B je neaktivan, član A se zapošljava; tip 5: par bez djece: član B radi, član A se zapošljava; tip 6: par s dvoje djece: član B radi, član A se zapošljava. S obzirom na potencijalnu socijalnu ugroženost, pokazalo se potrebnim analizirati obitelji s troje i više djece. Zbog toga smo definirali još dva tipa obitelji: tip 7: par s četvero djece: član B je neaktivan, član A se zapošljava; tip 8: par s četvero djece: član B radi, član A se zapošljava. U tipovima u kojima član B radi, pretpostavlja se da dobiva bruto plaću jednaku 2/3 prosječne bruto plaće koja je u 2011. godini iznosila je 7 657 kuna.

U nastavku slijedi prikaz rezultata o efektivnoj graničnoj poreznoj stopi dobivenih za sustav poreza i naknada u Hrvatskoj

2011. godine. Izračuni su napravljeni za tranziciju člana A iz neaktivnosti ili nezaposlenosti u zaposlenost s **punim** radnim vremenom i mjesečnom bruto plaćom koja se kreće u rasponu od 2 814 do 12 000 kuna. Vrijednosti obiteljskih parametara koje se **ne** mijenjaju su sljedeće:

1. naknada za nezaposlenost traje 12 mjeseci
2. osnovni osobni odbitak jednak je 1 800 kuna
3. stopa prireza je 18%.

Kako interpretirati sadržaj slike koja prikazuje GEPS za neki tip obitelji? Razmotrimo detaljno primjer samohranog roditelja s dvoje djece. Roditelj je 31. 12. 2011. dobio otkaz na poslu na kojem je proveo više od 10 godina i primao je plaću od 3 000 kuna. Stoga ima pravo dobivati naknadu za nezaposlenost kroz idućih 12 mjeseci, a budući da ima dvoje djece, dobiva još i doplatka za djecu. Izračun GEPS-a odvija se na sljedeći način. Prvo se utvrđuje kolika bi bila primanja obitelji ako u sljedećih 12 mjeseci član A ne bi radio. Ako pretpostavimo da je prethodna plaća iznosila 3 000 kuna, tada bi naknada za nezaposlenost u prva tri mjeseca iznosila 1 680 kuna, a preostalih 9 mjeseci 1 125 kuna. Budući da prva tri mjeseca dobiva veću naknadu za nezaposlenost, obitelj dobiva doplatka za djecu u iznosu od 499 kuna, a kroz idućih 9 mjeseci dobiva 599 kuna. Stoga bi ukupni dohodak kućanstva kroz idućih 12 mjeseci iznosio 22 053 kune.

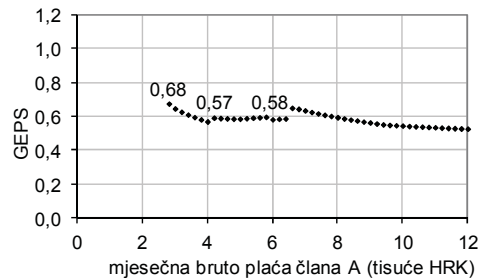
Ako se član A zaposli s mjesečnom bruto plaćom od 3 000 kuna, nakon plaćanja doprinosa iz plaće, ostat će mu 28 800 kuna godišnje. Kako je to puno manje od 47 520 kuna, koliko iznosi osobni odbitak, neće plaćati porez na dohodak. S obzirom da neto plaća po članu obitelji iznosi 800 kuna mjesečno te je to više od 16,3% a manje od 33,6% proračunske osnovice doplatka za djecu, obitelj će primati tu pomoć u iznosu od 499 kuna mjesečno. Međutim, budući da

se član A zaposlio, više ne dobiva naknadu za nezaposlenost pa obitelj ostaje s neto raspoloživim sredstvima od 34 788 kuna. Sada nije teško izračunati GEPS stupice nezaposlenosti:

$$GEPS_{szc} = \frac{\Delta y_{bruto} - \Delta y_{neto}}{\Delta y_{bruto}} = \frac{36\,000 - 12\,735}{36\,000} = 65\%.$$

GEPS iznosi 65%, a ovaj slučaj prikazuje grafikon 1. Svaka točkica na grafikonu prikazuje GEPS izračunat za jednu razinu bruto plaće, s intervalima od 200 kuna. Prva točkica odnosi se na GEPS radnika koji se zapošljava uz najnižu bruto plaću koja se može isplatiti za rad s punim radnim vremenom (2 814 kuna). S obzirom da se odredba o najmanjoj osnovici za plaćanje obveznih doprinosa odnosi na sve radnike u Hrvatskoj, za iznose manje od 2 814 kuna GEPS nije izračunat.

Grafikon 1.
Primjer GEPS-a za obitelj tipa 2: tranzicija iz nezaposlenosti u zaposlenost

Sada pretpostavimo da se član A nije zaposlio kroz 12 mjeseci nakon gubitka posla te prestaje dobivati naknadu za nezaposlenost, pa obitelji ostaje samo doplatka za djecu u iznosu od 599 kuna mjesečno. U nedostatku drugih prihoda obitelj se prijavljuje za primanje pomoći za uzdržavanje i pomoći za podmirenje troškova stanovanja. Stoga obitelj mjesečno prima 1 525 kuna pomoći za uzdržavanje i 762 kune pomoći za podmirenje troškova stanovanja.

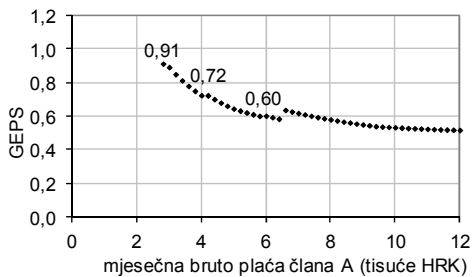
Međutim, član A sada opet razmatra ponudu za zaposlenje. Ukupni dohodak kroz idućih 12 mjeseci, ako član A ne bi radio, iznosio bi 34 632 kuna. Ako se član A zaposli za 3 000 kuna bruto plaće, godišnje će dobiti 28 800 kuna neto plaće. Doplatak za djecu smanjio bi se na 499 kuna, a pomoć za podmirenje troškova stanovanja dobio bi samo u prva dva mjeseca nakon zaposlenja u iznosu od 762 kune. Pomoć za uzdržavanje iznosila bi 1 525 kuna u prvom mjesecu te 725 kuna u drugom mjesecu. Stoga bi nakon zaposlenja ukupni neto dohodak kroz 12 mjeseci iznosio 38 562 kuna. GEPS stupice neaktivnosti iznosi:

$$GEPS_{sna} = \frac{\Delta y_{bruto} - \Delta y_{neto}}{\Delta y_{bruto}} = \frac{36\,000 - 3\,930}{36\,000} = 89\%.$$

GEPS iznosi 89% i to prikazuje grafikon 2., što znači da se za svaku kunu novoostvarene zarade sredstva kućanstva povećavaju samo za 11 lipa.

Grafikon 2.

Primjer GEPS-a za obitelj tipa 2: tranzicija iz neaktivnosti u zaposlenost

U primjeru obitelji tipa 2 pretpostavili smo da se član A neće odmah nakon gubitka posla prijaviti za dobivanje socijalnih pomoći jer dobiva naknadu za nezaposlenost i nada se novom zaposlenju. Kako je GEPS u neaktivnosti veći nego u nezaposlenosti, za obitelj bi bilo dobro da se član A zaposli prije nego mu istekne naknada za nezaposlenost. U protivnom, ako se prijavi

za korištenje socijalnih pomoći, mogao bi upasti u stupicu neaktivnosti.

Tranzicija člana A iz neaktivnosti u zaposlenost

Obitelji ostvaruju pravo na pomoć za uzdržavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja i doplatak za djecu. S obzirom da je član A neaktivan, ne prima naknadu za nezaposlenost. Rezultati su prikazani na grafikonu 3. gdje kružići predstavljaju iznos GEPS-a na danim razinama bruto plaća.

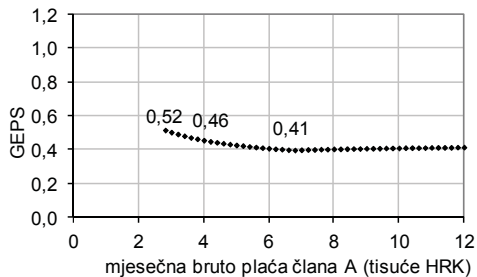
Vidljive su dvije različite putanje GEPS-a kada se krećemo od nižih prema višim bruto plaćama: **rastuća** – za obitelji u kojima je član B zaposlen (tipovi 5, 6 i 8) i **padajuća** – za obitelji gdje nema člana B ili je on neaktivan. Padajući obrazac GEPS-a odraz je gubljenja prava na neke naknade i pomoći nakon zaposlenja. Gubitak relativno jače (slabije) pogađa osobe koje ostvare manju (veću) bruto plaću. Obitelji u kojima je član B zaposlen ne mogu se, zbog ostvarenog dohotka člana B (bruto plaća od 5 130 kuna), kvalificirati za pomoć za uzdržavanje i pomoć za podmirenje troškova stanovanja, ni prije ni poslije tranzicije člana A u zaposlenost. Kod njih je rastući obrazac GEPS-a posljedica progresivnosti poreza na dohodak.

Nameću se sljedeći važni zaključci: a) veći GEPS pada na obitelji u kojima nitko ne radi jer obitelj zbog nepostojanja dohotka prima socijalnu skrb; b) što je niža razina bruto plaće na koju se zapošljava član A, GEPS je viši; c) veći GEPS javlja se kod obitelji s više djece. Bez obzira na tip obitelji, kako se krećemo udesno po osi x prema bruto plaći od 12 000 kuna, GEPS teži (odozgo ili odozdo) prema 40%. Obitelji tipa 2, 4 i 7 u kojima član A može ostvariti samo nisku plaću upadaju u stupicu neaktivnosti jer im je GEPS blizu 100%. No, čak i kod prosječne bruto plaće od 7 657 kn GEPS je relativno visok i iznosi oko 60%.

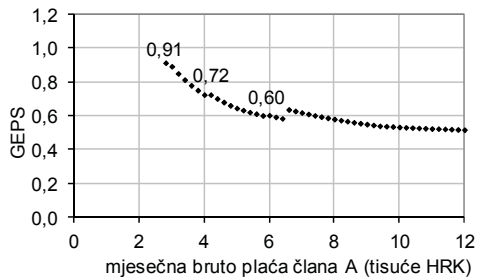
Grafikon 3.

GEPS: Tranzicija iz neaktivnosti u zaposlenost s punim radnim vremenom

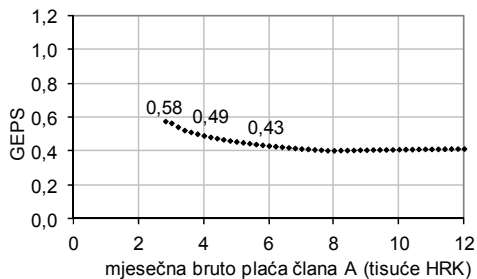
Tip 1

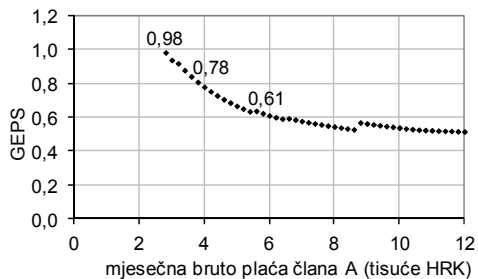
Tip 2

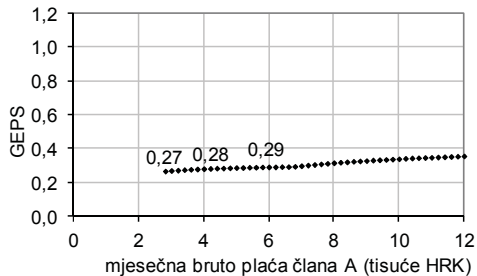
Tip 3

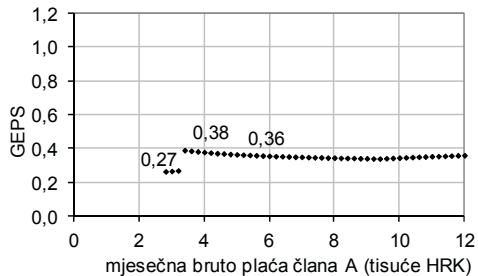
Tip 4

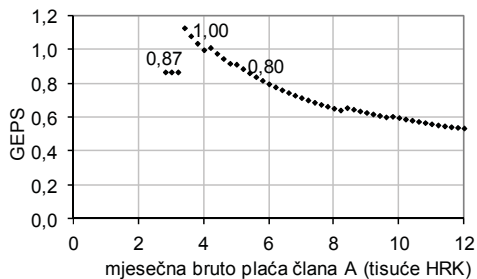
Tip 5

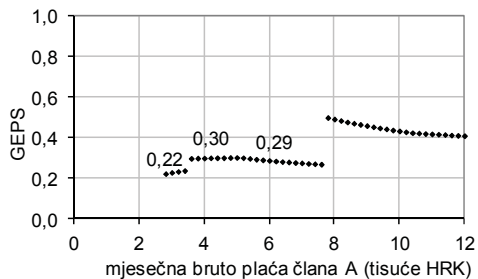
Tip 6

Tip 7

Tip 8

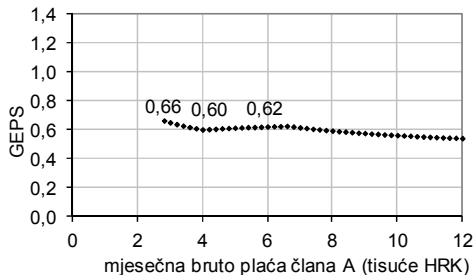

Napomena: Brojevi na grafikonima označavaju GEPS za bruto plaće od, redom s lijeva na desno: 2 814, 4 000 i 6 000 kuna.

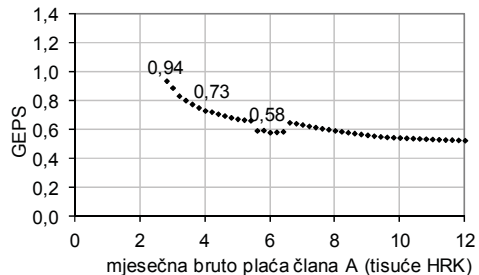
Grafikon 4.

GEPS: Tranzicija iz nezaposlenosti u zaposlenost s punim radnim vremenom

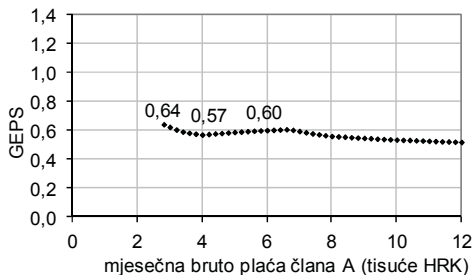
Tip 1

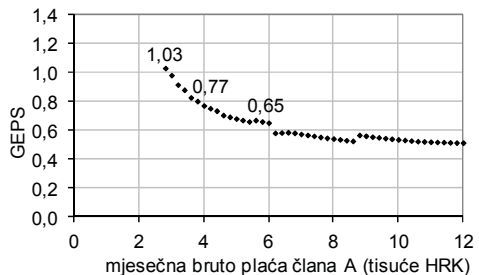
Tip 2

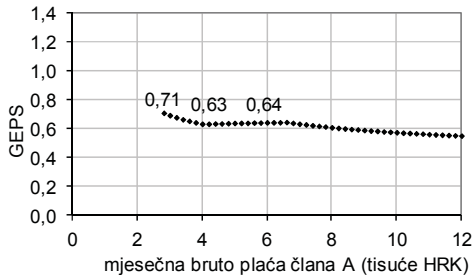
Tip 3

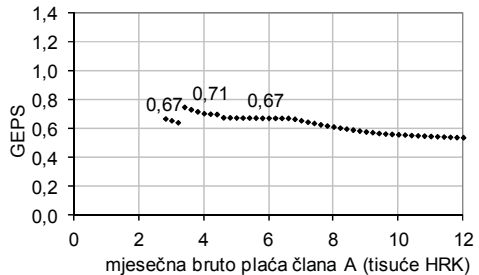
Tip 4

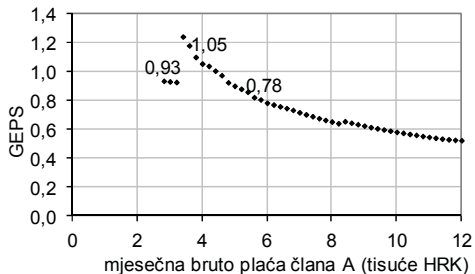
Tip 5

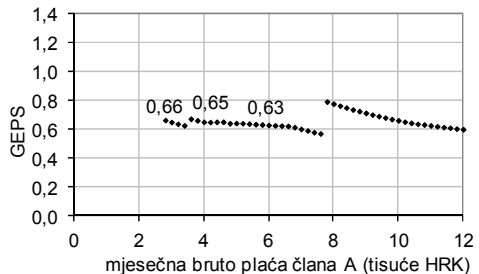
Tip 6

Tip 7

Tip 8

Napomena: Brojevi na grafikonima označavaju GEPS za bruto plaće od, redom s lijeva na desno: 2 814, 4 000 i 6 000 kuna.

Kod obitelji s djecom (tipovi 2, 4, 6, 7 i 8) pojavljuju se »skokovi« u GEPS-u, a oni su posljedica prelaska iz jednog u sljedeći razred doplatka za djecu ili zbog gubitka prava na pojedine socijalne naknade. Posebno izražen skok zbog gubitka cjelokupnog iznosa doplatka za djecu je kod obitelji tipa 8 (dvoje zaposlenih, četvero djece) koji se događa na razini bruto plaće od 7 800 kuna. Ovdje obitelj gubi pravo na doplatku za djecu, ali također i na »pronatalitetni dodatak« od 6 000 kuna godišnje za treće i jednako toliko za četvrto dijete.

Tranzicija člana A iz nezaposlenosti u zaposlenost

Obitelji ostvaruju pravo na pomoć za uzdržavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja i doplatku za djecu. S obzirom da je član A nezaposlen te je na prethodnom poslu proveo više od 10 godina, prima naknadu za nezaposlenost, i to u trajanju od 12 mjeseci. Pretpostavljamo da će član A na novom poslu dobivati istu razinu bruto plaće koju je imao na prethodnom poslu, prije nego je postao nezaposlen. Rezultati su prikazani na grafikonu 4. Kao i u slučaju tranzicije iz neaktivnosti u zaposlenost, najlošije s GEPS-om stoje obitelji tipa 2, 4 i 7. Međutim, obitelji 5, 6 i 8, koje su imale niske stope GEPS-a u tranziciji iz neaktivnosti u zaposlenost, sada imaju znatno viši GEPS, a to je posljedica činjenice da naknada za nezaposlenost ne ovisi o dohodovnom cenzusu.

Na temelju spoznaja o GEPS-u možemo prepoznati tipove obitelji za koje je veća opasnost od upadanja u stupicu nezaposlenosti ili neaktivnosti. Ranjivije su obitelji: a) u kojima član koji se zapošljava može ostvariti samo nisku plaću, b) sa samo jednim odraslim članom koji radi i c) s više djece.

ZAKLJUČCI

Ova je analiza bila ograničena na mjerenje isplativosti rada u Hrvatskoj. Time se

željelo pružiti polazište za argumentiranu stručnu raspravu o mogućim promjenama sustava socijalne skrbi, materijalno-pravne zaštite nezaposlenih, poreza na dohodak i socijalnih doprinosa, koje bi bile usmjerene na poticanje isplativosti rada. Konkretno promjene u pojedinim sustavima trebale bi biti predmet ciljanih istraživanja, vodeći pri tome računa o sustavu kao cjelini.

U provedenoj analizi stanja u Hrvatskoj pokazalo se kako bi gotovo sve osobe (pa i korisnici u sustavu socijalne skrbi) imale koristi od zapošljavanja, ali da je ta korist razmjerno mala. Utvrđeno je da postoje slučajevi i tipovi obitelji kada su negativni poticaji značajni, odnosno kada je vrlo visoka granična efektivna porezna stopa kod prelaska iz nezaposlenosti ili neaktivnosti u zaposlenost. Prema izračunima u Hrvatskoj su, s obzirom na isplativost rada, ranjive obitelji u kojima član koji se zapošljava može ostvariti samo nisku plaću, obitelji koje primaju sve vrste raspoloživih naknada i pomoći, obitelji sa samo jednim odraslim članom koji radi te obitelji s više djece. Kao najznačajnije odrednice granične efektivne porezne stope pokazale su se pomoć za uzdržavanje i naknada za vrijeme nezaposlenosti.

Povećanje zapošljivosti, zaposlenosti i primanja svih radno sposobnih korisnika u socijalnoj skrbi vjerojatno je nerealan cilj, ali vrijedna je zadaća pomaganje i poticanje na zapošljavanje većeg dijela osoba koje sada ne rade. Stoga zapošljavanje i na određeno vrijeme ili na vrijeme kraće od uobičajenog može biti hvalevrijedan uspjeh ako se time u svijet rada vraćaju osobe koje su izgubile vjeru u sebe, posebice ako su svjesne da je to prijelazno razdoblje za kvalitetnije i bolje plaćane poslove u budućnosti. U cilju poboljšanja isplativosti rada mnoge zemlje širom svijeta provele su raznovrsne mjere koje se odnose na obveznu aktivaciju nezaposlenih te uvođenje strožih odredbi o ostvarivanju prava za vrijeme nezaposlenosti i pomoći

u sustavu socijalne skrbi. U većini zemalja skraćuje se trajanje prava, a njihovo ostvarenje vezuje se uz ponašanje korisnika, odnosno njegovo aktivno traženje zaposlenja i/ili voljnost za sudjelovanje u programima stručnog osposobljavanja, usavršavanja i dokvalifikacije.

Također, iskustva drugih zemalja jasno pokazuju da se sustave prava (u zapošljavanju, socijalnoj skrbi, doplatku za djecu i drugo) treba proučavati u cjelini, a njihove moguće promjene predlagati imajući u vidu i učinke na isplativost rada. Tako, na primjer, ako se želi povećati iznos ili duljina primanja novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti (ili povećati iznose pomoći u sustavu socijalne skrbi i/ili doplatka za djecu), tada treba uzimati u obzir djelovanje tih promjena na odrednice isplativosti rada. Vrlo velika razlika u iznosu doplatka za djecu za pojedine dohodovne skupine može potaknuti roditelje da zarađuju manje kako bi ostvarili veći iznos doplatka za djecu. Razmjerno izdašni oblici pomoći za radnosposobne osobe čije ostvarivanje nije uvjetovano ponašanjem primatelja s obzirom na aktivno traženje zaposlenja i zadržavanje posla obeshrabruju ulazak u svijet rada.

Za postizanje veće motiviranosti za rad potrebno je provesti mjere **povećanja dohotka iz rada**, odnosno pojačati razliku

između iznosa dohotka iz rada i dohotka od naknada koji se ostvaruju za vrijeme nezaposlenosti i iz socijalne skrbi. Raniji pokušaji radnog aktiviranja korisnika socijalne skrbi u većini zemalja obično su polučili slabije rezultate jer su korisnici pomoći koji bi se zaposlili često gubili pomoć u približno jednakom iznosu koliko su ostvarivali dohotkom iz rada, a obično i ne bi zarađivali dovoljno da izvuku svoju obitelj iz siromaštva. Noviji programi otišli su korak dalje tako da se zarada roditelja iz rada nadopunjuje određenim iznosom pomoći čime se osjetno poboljšava materijalno stanje obitelji.

Kako ocijeniti uspješnost pojedinog programa/mjere i što se može spoznati ili zaključiti iz tuđih i vlastitih iskustava? U cjelini, veću bi pozornost trebalo posvetiti dugoročnim učincima zaposlenosti i primanjima iako je njih ponekad gotovo nemoguće izmjeriti ili točnije procijeniti. Prilično je složeno ocjenjivanje pojedinih mjera jer će se mnogi dugoročni učinci većeg radnog angažiranja, boljeg obrazovanja i osposobljavanja pokazati u povećanoj zapošljivosti i većem dohotku tek za nekoliko godina.

Priredili: Predrag Bejaković, Ivica Urban, Slavko Bezeredi i Ana Matejina
Institut za javne financije